

De complexiteit van het alledaagse
Over de toga van opa Koos, Mary Poppins en Bach

Broekmans, Tess

Publication date

2024

Document Version

Final published version

Citation (APA)

Broekmans, T. (2024). *De complexiteit van het alledaagse: Over de toga van opa Koos, Mary Poppins en Bach*. TU Delft, Bouwkunde, Department of Urbanism.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

DE COMPLEXITEIT VAN HET ALLEDAAGSE

OVER DE TOGA VAN OPA KOOS, MARY POPPINS EN BACH

TESS BROEKMANS

DE COMPLEXITEIT VAN HET **ALLEDAAGSE**

OVER DE TOGA VAN OPA KOOS, MARY POPPINS EN BACH

INTREEREDE
PROF. IR. TESS BROEKMANS
6 SEPTEMBER 2024

*"Mijnheer de Rector Magnificus, leden van het College van Bestuur,
collega hoogleraren en andere leden van de universitaire gemeenschap,
zeer gewaardeerde toehoorders, lieve mensen..."*

Ik ben gefascineerd door de stad.
Hoe de stad functioneert, hoe al die
verschillende mensen, bezigheden en
plekken samen een complex organisme
vormen. Het mooie van de stad is dat
het een levend systeem is, permanent
in verandering.

Niemand weet waar die verandering
naar toe gaat, dat ontstaat aldoende
door de verschillende ingrepen in de
stad die naast elkaar en door elkaar
plaatsvinden. De stedenbouwkundige
schept ruimte voor het dagelijks leven.

Niet alleen voor nu, maar ook voor
een onbekende toekomst, voor ander
gebruik. Het is toch onvoorstelbaar dat
iemand rond 1900 heeft bedacht hoe
breed deze straat moest zijn en dat die
straat nu nog steeds werkt, in een totaal
andere context, met auto's.

Lijndenstraat, Czaar Peterbuurt Amsterdam, foto Allart Blaauboer

De stad staat ook nu weer voor grote opgaven: de klimaatverandering, zo mooi en pijnlijk aangeduid met de klimaatstrepen, en alles wat daaruit voortkomt, maar ook hoe we samenleven en hoe we de ruimte rechtvaardig gebruiken.

Ontwerpen aan de stad is niet alleen een fysieke opgave, maar ook een sociale opgave. Het zijn abstracte en immens grote opgaven, die te groot lijken voor het leven van alledag. Maar uiteindelijk is dat wel de plek waar die transities plaats moeten gaan vinden.

De klimaatstrepen: de gemiddelde temperatuur in Nederland tussen 1850 en 2023 (<https://showyourstripes.info>)

KLIMAAT

RECHTVAARDIGHEID

Deze foto en alle volgende foto's zonder benoeming: Tess Broekmans

Wat komt er op ons af in de stad? Er zijn tenminste zeven soorten transitie die naast elkaar en door elkaar plaatsvinden. In de onderste helft van de zandloper staan de systeemveranderingen: klimaat, energie, mobiliteit. In de bovenste helft de sociale transitie: wonen, werken, samenleven. Grondstoffen vormen de verbindende schakel: de aarde vormt de grondstof voor alles.

7 TRANSITIES

Zijn die transitie zichtbaar in het dagelijks leven? Als voorbeeld neem ik jullie mee naar mijn buurt in de Amsterdamse binnenstad. In een straal van 250 meter rondom mijn huis, drie minuten lopen, zijn alle soorten transitie zichtbaar.

250 M / 3 MINUTEN ROND MIJN HUIS

Mijn buurmeisje is geslaagd voor haar eindexamen. Nu eerst een tussenjaar, maar het moment dat ze uit huis gaat komt in zicht. Een nieuwe woonsituatie voor haar en haar ouders, andere manieren van samenleven. Demografische veranderingen zijn van altijd.

SOCIAAL-MAATSCHAPPELIJKE TRANSITIE

Het Rapenburg was voor de tweede wereldoorlog een echte winkelstraat, dat zie je aan de pui. Naast ons zat een kinderdagverblijf, mijn zoon heeft er veel plezier gehad. Nu zit er een winkel die gespecialiseerd is in koptelefoons. Hij verkoopt een specialistisch product en kan prima functioneren buiten de

winkelstraat omdat mensen hem digitaal weten te vinden. De winkel is een luisterruimte: als je een fortuin uitgeeft aan een koptelefoon wil je wel eerst ervaren hoe het klinkt. De winkelstraat komt niet meer terug, maar er zit wel dynamiek in de buurteconomie.

BUURTECONOMISCHE TRANSITIE

Aan de overkant wordt een pand vervangen: jarenlang stond er een tijdelijke supermarkt, nu worden er woningen gebouwd. Binnenstedelijke verdichting op een lastige plek, naast de inrit van de IJtunnel, met veel geluid en fijnstof. Wonen in de stad is zo populair dat ook de lastige plekken worden ingevuld.

WOONTRANSITIE

De kade aan de Nieuwe Herengracht wordt vervangen. De kademuren zijn een gemeentelijke beheeropgave voor de lange termijn. De gemeente experimenteert met nieuwe methodes en materialen om te komen tot duurzame vernieuwing. Als vervangen te duur wordt komen er andere oplossingen: geen auto's meer op de kade of geen vrachtwagens meer over een kwetsbare brug.

GRONDSTOFFENTRANSITIE

De mobiliteitstransitie is het meest zichtbaar. In onze straat zijn we 2 jaar bezig geweest om de parkeervakken te vervangen door fietsenrekken, op weg naar een autovrije straat. De auto rijdt nu bijna overal 30 kilometer per uur, op de Prins Hendrikkade komt meer ruimte voor de bus. En wie weet, ontstaat straks de kans om het litteken dat de inrit van de IJtunnel heeft gemaakt te herstellen.

MOBILITEITSTRANSITIE

Het onderstation van Liander aan de Uilenburgerstraat wordt verdubbeld in capaciteit. De buurt is tegen, want dat onderstation geeft straling. Maar we willen wel graag van het gas af en steeds meer elektriciteit gebruiken. Het is een wonder dat hier nog plaats voor is in de binnenstad.

ENERGIETRANSITIE

Een bewonersinitiatief strijdt al jaren voor het vergroenen van de Valkenburgerstraat, één van de meest ongezonde straten van de stad. Ondertussen is het initiatief verbonden aan de Weesper- en Wibautstraat onder de naam Knowledge Mile. En zie daar: na jaren praten wordt er een groene berm aangelegd. Niet alleen groen, maar ook waterberging, met de bomen op heuveltjes.

WATER- EN BODEMTRANSITIE

Interessant is dat iedere verandering door een andere partij in gang wordt gezet: het initiatief ligt bij een bewoner, een ondernemer, een ontwikkelaar. De gemeente zorgt vervolgens dat het ook echt gebeurt, zeker als het gaat om transities in de openbare ruimte.

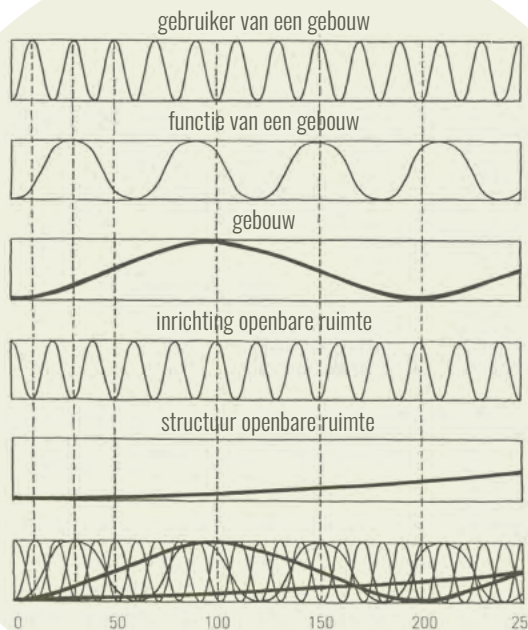
En iedere verandering heeft een ander startpunt: sommige dingen zijn pas gisteren begonnen, andere lopen al jaren en worden nu pas zichtbaar. Er wordt hard gewerkt aan al die transities in het hier en nu.

VERSCHILLENDE INITIATIEFNEMERS

Belangrijke notie daarbij is dat delen van de stad een verschillende snelheid en cyclus hebben. Dit schema, de polsslag van verandering, maakte Gert Urhahn in de jaren 90. Het geeft aan hoe in de stedelijke ruimte verschillende veranderingen in hun eigen tempo naast elkaar plaatsvinden. De mensen zijn snel. Ze verhuizen, krijgen kinderen, worden ouder.

Langzaam is de ondergrond, de structuren die al eeuwen de patronen van de stad bepalen. Een waterloop of een straat ligt honderden jaren op dezelfde plek. Dat zie je aan de onderste lijn. De ontwikkelingen in mijn buurt laten zien dat er nog wel wat lijnen zijn toe te voegen aan het polsslagschema.

POLSSLAG VAN VERANDERING

HOE DAN?

Stedenbouwkundigen zijn gewend om te denken in vergezichten en toekomstperspectieven. Daarbij vergeten we wel eens dat we in het nu moeten beginnen om het waar te maken. Ik ben op zoek naar hoe we die lange termijn visies kunnen verbinden met de dagelijkse werkelijkheid, de ambitie verbinden met de realiteit van alledag. Hoe verbinden we de menselijke behoeftes van de korte termijn aan de noodzakelijke veranderingen van de lange termijn? We zitten middenin die zoektocht.

Ik neem jullie mee in mijn denken aan de hand van drie thema's:

- De toga van opa Koos staat symbool voor gebruiken wat er is;
- Mary Poppins staat voor mens en cultuur als makers van de stad;
- De tweede cellosuite van Bach gaat over tijd, over vastleggen en loslaten.

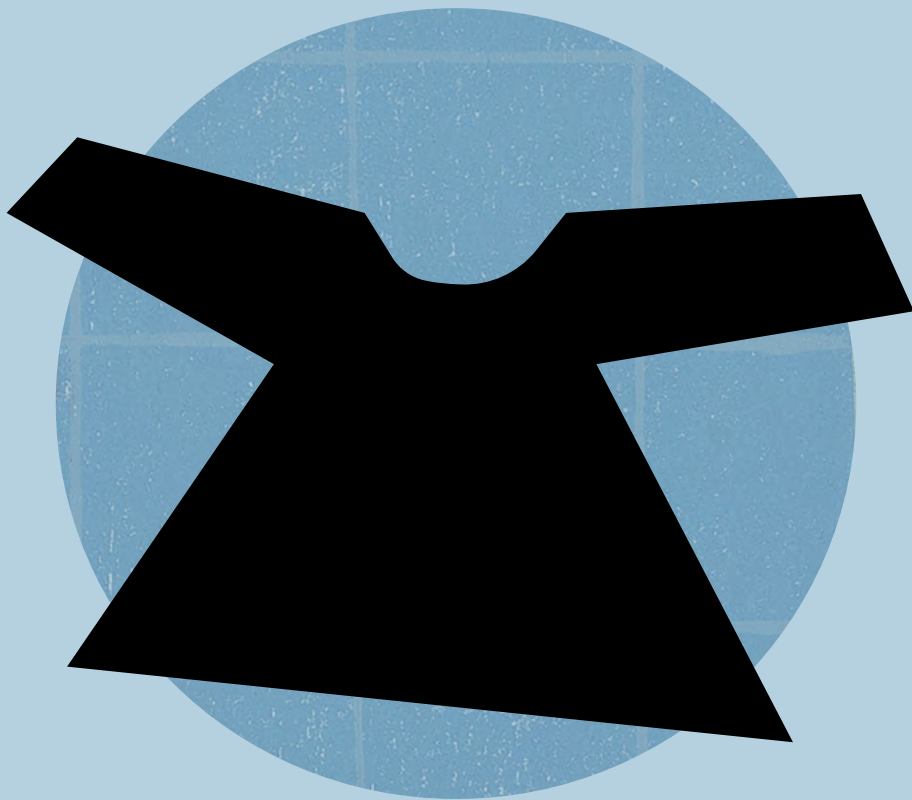
DE TOGA VAN OPA KOOS

MARY POPPINS

BACH 2E CELLOSUITE

**DE TOGA
VAN OPA KOOS**

GEBRUIKEN WAT ER IS

WISSELENDE ASPECTEN VAN ONS POLDERWEZEN

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET
AMBT VAN BUITENGEWOON HOOGLERAAR AAN
DE TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT, OP
WOENSDAG 17 FEBRUARI 1954

DOOR

Ir J. L. KLEIN

UITGEVERIJ WALTMAN - HIPPOLYTUSBUURT 4 - DELFT

Ik draag vandaag de toga van opa Koos die in 1954 zijn intreedere gaf als hoogleraar polders aan de faculteit civiele techniek. Hij was directeur van de provinciale planologische dienst van Zuid-Holland en betrokken bij de watersnoodramp op de Zuid-Hollandse eilanden in 1953. Zijn aanstelling als professor komt voort uit die praktijkkennis.

Een praktijkprofessor dus, en een aanstelling gebaseerd op een grote transitie die om korte en lange termijn oplossingen vraagt. Koos Klein was zich daar ook van bewust, getuige dit citaat uit zijn intreedere: 'de traditie van eeuwen paart zich hierbij aan nieuwe inzichten en methoden.'

De toga past perfect en is nu, 70 jaar later, nog net zo bruikbaar. De baret, toen zeshoekig, is tegenwoordig rond. Doorbouwen op wat er is, is niet alleen duurzaam maar ook waardevol en persoonlijk: zo sta ik hier vandaag samen met opa Koos, en met mijn moeder die de toga hersteld heeft.

1954

2024

Het schoolvoorbeeld van doorbouwen op wat er is, is de grachtengordel. Een structuur die zo sterk is dat de bebouwing en het gebruik kan blijven veranderen, terwijl de essentie overeind blijft.

In de intreerede van Han Meyer, vandaag precies 22 jaar geleden, beschrijft hij dat dit aspect al tijdens de uitvoering kenmerkend was: 'de voor onze begrippen extreem lange periode waarin het plan als geheel werd uitgevoerd, zo'n tachtig jaar, en het kennelijk

vermogen van het ontwerp om aan de hoofdstructuur en hoofdqualiteiten gedurende die lange periode vast te houden en tegelijk op wisselende maatschappelijke omstandigheden in te spelen.' Hij noemt dat het elastisch vermogen van het ontwerp.

HERENGRACHT AMSTERDAM

Juist gebouwen en gebieden die de afgelopen halve eeuw zijn gerealiseerd missen die elasticiteit en worden daarom op dit moment veelvuldig gesloopt. Maar sloop is niet duurzaam: grondstoffen kunnen maar zelden op gelijkwaardige wijze worden hergebruikt.

Ook jonge gebouwen vertegenwoordigen maatschappelijke waarde en met sloop verdwijnen sociale en natuurlijke netwerken. Doorbouwen op wat er is betekent niet dat we alles tot monument moeten verklaren, maar dat we er een nieuwe draai aan geven. Heesterveld in Amsterdam Zuidoost is een mooi

voorbeeld hoe een jaren 80 blok een nieuw leven heeft gekregen met dank aan de corporatie en het Amsterdamse broedplaatsenbeleid. Bestaand vastgoed is goedkoper dan nieuwbouw en biedt ruimte aan functies die nieuwbouw niet kunnen betalen: werkplaatsen, ateliers, buurtkamers en zelfs huisartsen.

HEESTERVELD AMSTERDAM

In de traditie van opa Koos is het Waterloopbos een mooi voorbeeld van hergebruik. In de jaren 50 bouwde het Waterloopkundig Laboratorium De Voorst in de Noordoostpolder unieke schaalmodellen van grote waterwerken, van de haven van Bangkok tot de kust van Denemarken. De polder bood ruimte voor onderzoek en het jonge bos groeide

mee. Met de komst van de computer werden de schaalmodellen overbodig en in 1996 sloot het laboratorium. Het bos is nu eigendom van Natuurmonumenten. Je kunt struinen langs de waterwerken en zien hoe de natuur het overneemt. De Deltagoot uit 1980 is het *piece de resistance*, een 250 meter lange testgoot van gewapend beton.

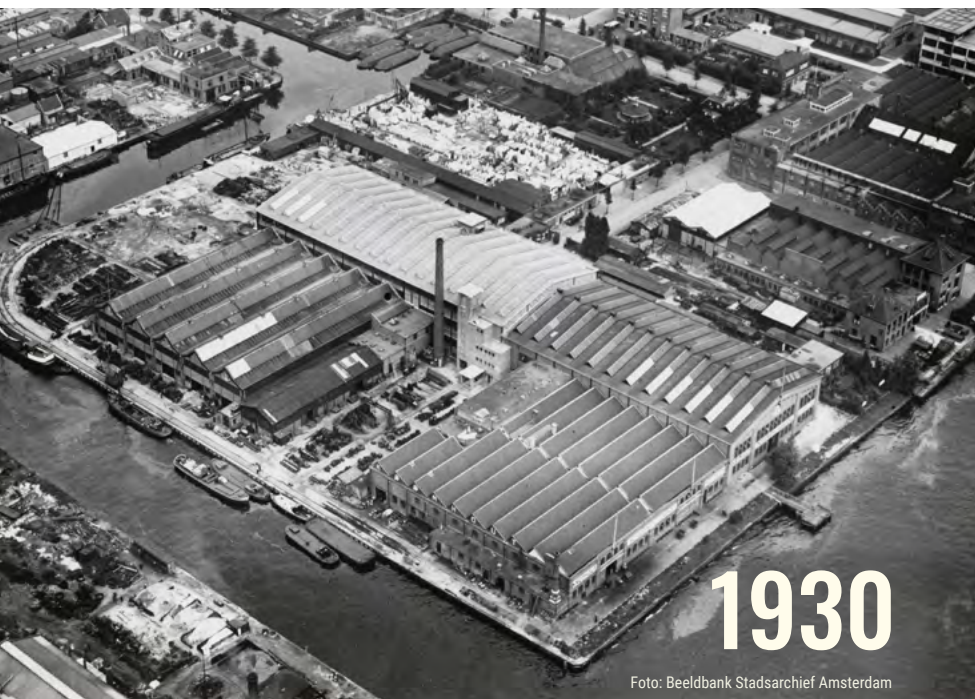
Kunstenarscollectief RAAF werd gevraagd om de bak een nieuw leven te geven. Zij groeven het beton uit zodat het in het water kwam te staan. Door de grote blokken uit de betonnen muren te zagen, te draaien en te kantelen ontstond een ritme van vallende platen die de kracht van het water voelbaar maakt. Het Waterloopbos is een uniek park geworden.

WATERLOOPKUNDIG LABORATORIUM

WATERLOOPBOS

De Kromhouthal maakt deel uit van de haventerreinen op de Noordelijke IJ-oever in Amsterdam. Het terrein werd in de negentiende eeuw aangelegd en voorzien van een prachtige kanalenstructuur. Die kanalen zijn helaas gedempt, maar de hallen staan er nog.

1930

Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam

NOORDELIJKE IJ-OEVER AMSTERDAM

Wat doe je met zo'n hal, die groot en slecht te verwarmen is? Om te beginnen maar verhuren aan bedrijven die op zoek zijn naar betaalbare ruimtes. En dan ontstaat er iets onverwachts: een gebied dat gaat leven door de komst van tijdelijke horeca, nieuwe concepten, creatieve bedrijven. Dat is mogelijk door wat er staat. De hallen hebben geen vastgoedwaarde, maar wel gebruikswaarde.

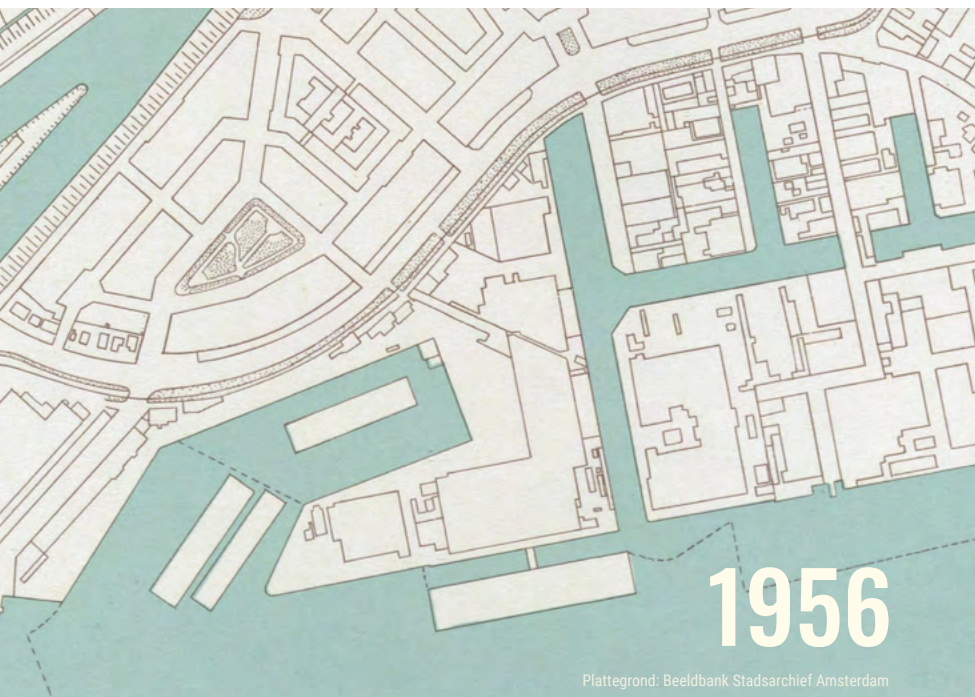

2019

HAMERKWARTIER AMSTERDAM

Doorbouwen op wat er is klinkt zo logisch, maar het is niet vanzelfsprekend. Kijk maar naar het ontwerp voor het IJplein, naast de Kromhouthal. Ook dit was een haventerrein en daar zie je niets van terug. Zelfs de dokken zijn gedempt.

Hergebruik is duurzaam, maakt de geschiedenis van de stad leesbaar, maar het is geen pleidooi voor het bevriezen van de stad in de huidige vorm. Werken met gebouwen en plekken die voor een ander gebruik ontworpen zijn zorgt voor variatie, voor verrassing, voor ruimtes die hoger zijn dan nodig, of kleiner dan we gewend zijn. Het maakt dat de stad ruimte biedt voor het onverwachte.

NOORDELIJKE IJ-OEVER AMSTERDAM

IJPLEINBUURT EN HAMERKWARTIER

MARY POPPINS

ANDERS KIJKEN

De stad is de leefwereld van de mens, de plek waar je je kunt ontplooiën, emanciperen, jezelf en anderen ontdekken. Symbool daarvoor staat voor mij Mary Poppins. Het verhaal van de kinderjuffrouw is een ode aan de kracht van de verbeelding én een ode aan de stad en haar diverse bewoners. Door Mary Poppins gaan de kinderen uit een rijk Londens gezin andere kanten van de stad zien: ze maken

kennis met de schoorsteenvegers en het duivenvrouwtje, ze krijgen letterlijk een nieuw perspectief door het dak op te gaan. Door Mary Poppins heeft de moeder tijd om zich in te zetten voor het vrouwenkiesrecht en de vader gaat inzien dat zijn baan bij de bank geen rechtvaardig werk is. Ze is een onzichtbare kracht die anderen inspireert om anders hun rol in de maatschappij en naar de stad te kijken.

Mary leert ons dat mensen de stad verschillend gebruiken, dat iedereen andere behoeftes heeft. Je eigen blik zegt niet alles. Door de blik van de ander, door goed te luisteren realiseer je je dat je eigen blik altijd gekleurd is. Daarom moet je als stedenbouwkundige naar buiten en kun je niet alleen werken: je hebt meerdere perspectieven nodig. Daarbij werken mens en stad twee kanten op: de mens verandert de stad, en de stad verandert de mens.

MARY POPPINS: JE EIGEN BLIK IS BEPERKEND

Jane Jacobs heeft ons geleerd goed te kijken naar het gebruik van de stad én dat burgers in staat zijn om de verandering van de stad te beïnvloeden. Ze pleitte in de jaren 60 succesvol voor het behoud van haar buurt Greenwich Village in New York.

Deze foto is een mooi voorbeeld van wat Jane Jacobs "side walk ballet" noemde: het leven dat zich op straat afspeelt. De schilder Willem de Kooning is gesprek met een onbekend koppel, op de trappen van het hotel naast zijn galerie in 1959.

Foto: Estate of Fred W. McDarrah

JANE JACOBS: ACTIE VOOR DE STAD

Collectief Reclaim the Streets bezette in 1995 Camden Highstreet in Londen om verzet te bieden tegen de dominantie van de auto. Met straatterugwinningsevenementen gaven zij de straat tijdelijk terug aan de voetganger.

Reclaim the Streets in 1995, Foto: Crowds and Power

RECLAIM THE STREETS: VOETGANGERS EERST

Wat begint als een ludieke actie kan uitgroeien tot een systeemverandering. Waar afscheid nemen van de auto 30 jaar geleden nog onmogelijk leek, neemt de Warme Winkel anno 2024 ritueel afscheid van de auto in het zomeroffer

en maakt Burgemeester Anne Hidalgo Parijs de stad één dag per maand autovrij onder het motto Paris Respire, Parijs ademt. Alleen door te ervaren wat dat doet kun je verandering op gang krijgen.

Zomeroffer, foto Sofie Knijff (De Warme Winkel)

DE WARME WINKEL: AFSCHEID VAN DE AUTO

Ingrid Gehl onderzocht in de jaren 70 hoe mensen zich gedragen in de stad en hoe mensen de stad gebruiken. Misschien ken je haar niet, maar wel haar man Jan. Jan Gehl is beroemd geworden met de toepassing van haar inzichten in de architectuur. Deze plattegrond is een analyse van het gebruik van de straat. Mensen blijven staan in de beschutte ruimte langs de gevels, met rugdekking. Dit soort analyses geven inzicht in gedrag en maken goed openbare ruimte ontwerp mogelijk.

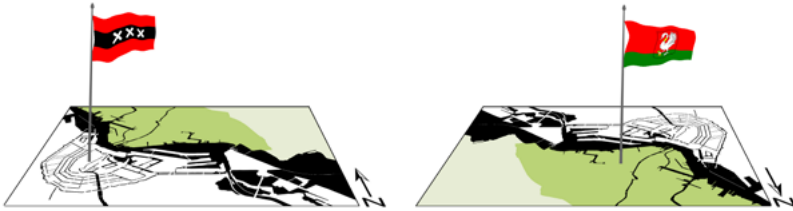
Tim 's Jongers laat in zijn boek *Armoede uitgelegd aan mensen met geld* zien dat ervaringsdeskundigen nodig zijn om de problemen met armoede op te lossen. Als je er niet geweest bent, snap je niet hoe het zit. Wij ontwerpers zijn over het algemeen een hoogopgeleide groep met een eenzijdige blik. Goed ontwerp vraagt om een diverse groep ontwerpers, die hun eigen ervaringen meenemen in hun werk. En voor iedereen geldt: zorg ervoor dat je mensen van buiten je bubbel spreekt, dat je voeling houdt met het echte leven van alledag. Op de voetbalclub, het zangkoor, met je burens.

Straat in Kopenhagen in 1968 uit Gehl's dagboek (beeld gehlpeople.com)

INGRID GEHL: KIJKEN NAAR GEDRAG

TIM 'S JONGERS: UIT JE BUBBEL

In het project Vrijstaat Amsterdam heeft Urhahn Stedenbouw & Strategie, in opdracht van Zef Hemel namens de IABR 2009, gekeken naar de Noordoostelijke IJ-oever in Amsterdam. Waar de IJ-oever tot dan toe als verlengstuk van het centrum werden gezien, draaiden wij het perspectief om: de IJ-oever voor de Noorderling. Wat heeft de Noorderling nodig aan het IJ? Dé ontmoetingsplek is de Dirk van den Broek, niet een museum voor moderne kunst.

De Vrijstaat was een tentoonstelling voor alle Amsterdammers met maquettes als communicatiemiddel. De maquette is voor mij een fantastisch ontwerpmiddel. Je ziet zowel het overzicht als de details, je ziet de verhoudingen. Een maquette is toegankelijk en leesbaar, meer dan een kaart. Ik wil mijn studenten de maquette als ontwerpmiddel leren gebruiken.

Urhahn's maquette Vrijstaat Noorderveld, foto: Peter Elenbaas

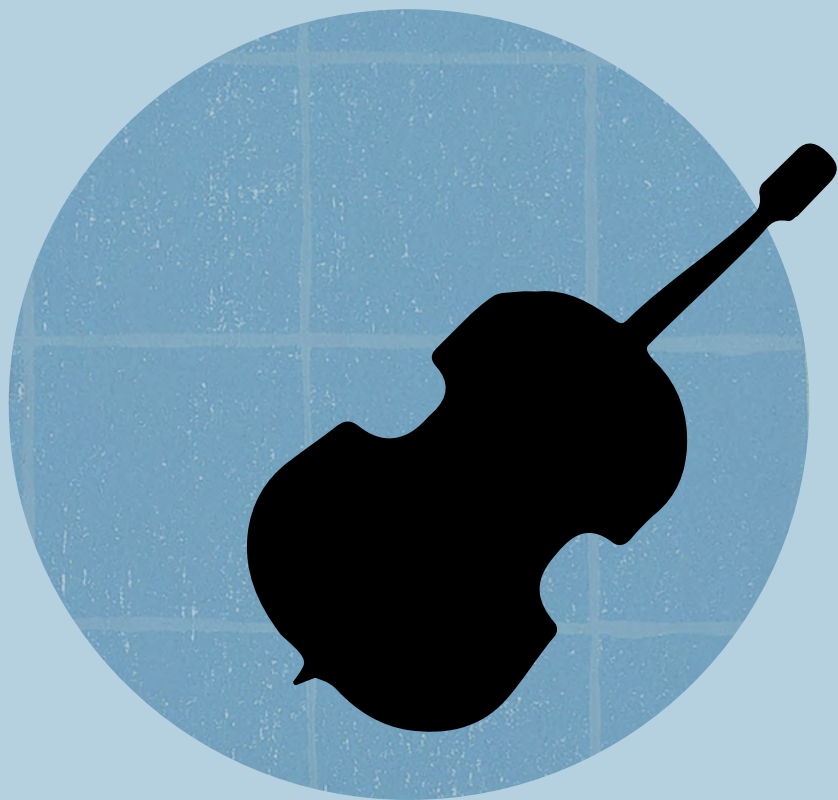
Luisteren naar de toekomstige bewoner is goed gelukt in Space-S in Eindhoven. Hier heb ik geleerd dat je mét bewoners echt andere plannen kunt maken. Het was 2013, net na de financiële crisis en Strijp-S was nog niet zo hip als het nu is. Waarom zouden mensen hier willen wonen? In plaats van dat voor ze te bedenken, besloot Woonbedrijf het de toekomstige bewoners zelf te vragen. Wonen op Strijp begint met een gesprek over hoe je zou willen samenwonen. Wat wil je voor zelf, wat kun je delen? Is het groen of stedelijk? De groep

toekomstige bewoners groeide en groeide, een duidelijke visie wat Space-S moest zijn bleef staan. Er kwamen onverwachte oplossingen: een structuur van hoven waar iedereen welkom is. In ieder gebouw wonen gezinnen én studenten samen. Hier zijn de gedeelde voorzieningen gelukt omdat de toekomstige gebruikers en beheerders al vanaf het begin betrokken zijn. Het is een mooi voorbeeld van de rol van bewoners en van een opdrachtgever die het experiment durft aan te gaan.

Echt luisteren is moeilijk, dat moet je trainen. We zijn gewend om ons eigen idee centraal te stellen. Mijn ervaring is dat de verhalen van mensen die de stad gebruiken een bron van ontwerpinspiratie zijn. Als we alleen naar onszelf luisteren ontstaat geen rechtvaardig perspectief. Daarbij hebben mensen tijd nodig om hun gedrag aan te passen. Dagelijkse gewoontes en rituelen zijn niet zomaar omgegooid. Dat brengt ons naar het derde thema, de rol van tijd.

SPACE-S EINDHOVEN: MAATWERK

BACH'S 2^e CELLO SUITE

VASTLEGGEN EN LOSLATEN

Dit is het eind van de prelude van de tweede cellosuite van Bach. Deze akkoorden kun je spelen zoals ze er staan, maar het is ook te lezen als een uitnodiging om die akkoorden te gebruiken als de basis voor een improvisatie. In de tijd van Bach was improvisatie al gewoon. Allebei is mooi.

Ik laat jullie twee fragmenten horen om het verschil aan te geven. Als amateurcellist durfde ik het niet aan om ze zelf te spelen, Marijn Groot laat horen hoe dit kan klinken. Eerst de akkoorden zoals ze er staan, waarbij het goed is om te weten dat je op de cello maar twee snaren tegelijk kunt aanstrijken, dus een akkoord van drie noten klinkt als twee tonen achter elkaar. En dan de variatie.

Als stedenbouwkundigen bouwen we niets zelf: dat doen de architect, de openbare ruimteontwerper en de gebruiker. De stedenbouwkundige probeert de essentie vast te leggen, als een partituur die door anderen wordt uitgevoerd. Er zijn veel verschillende manieren waarop je stedenbouw kunt bedrijven: met een strakke partituur waarin iedereen precies speelt wat er staat, met een compositie die ruimte biedt voor improvisatie, of met niets

meer dan akkoordenschema en een tempo. Hoe meer je vastlegt, hoe moeilijker een plan kan meebewegen met onverwachte wendingen en transities. De stedenbouwkundige moet de essentie vastleggen en ruimte laten voor het onverwachte. Dat doet Bach met de akkoorden. Daarbinnen is ruimte voor adaptatie en improvisatie, voor de behoeftes van de toekomst voor het vakmanschap van de architect, voor wensen van de gebruikers.

The image shows a handwritten musical score for the end of the second cello suite by Bach. The score is written on three staves, labeled 51, 54, and 57. The notation includes notes, rests, and fingerings. There are several handwritten annotations in blue ink, including '4 1 1 2 1 2' and '0 4 2' above the notes. A boxed chord diagram is shown at the bottom right, consisting of two staves with notes and accidentals. The first staff has notes G#2, A2, B2, C#3, D3, and the second staff has notes E3, F3, G3, A3, B3. The notes are arranged in a way that suggests a specific chord structure.

De gedachte om ruimte te geven aan verandering is mogelijk ontstaan in de landschapsarchitectuur. In een vakgebied waarin groeien de essentie is, is het omgaan met tijd beter verankerd.

Dertig jaar geleden ontwikkelden de landschapsarchitecten van HNS Plan Ooievaar: een strategie om de zwarte ooievaar terug te krijgen in het rivierenlandschap. De aanpak die ze daarin schetsen is het bouwen aan een landschappelijk raamwerk, waarbinnen de natuur kan ontwikkelen en groeien.

Als stedenbouwkundigen hebben we geleerd dat die methode ook van toepassing kan zijn in de stad. In een raamwerkplan probeer je de essentie vast te leggen, waarbinnen de stad kan groeien en meebewegen.

VORMCONCEPT

de driedeling
Het plan voorziet in een nieuwe ruimtelijke structuur gebaseerd op een functionele scheiding tussen landbouw en natuur:
- kommen - landbouw
- tussenzone - gemengd gebruik
- uiterwaard - natuur
- natuur - cultuur

natuur buitendijks:
Het rivierensysteem bepaalt de ruimtelijke verdeling en vorm van water, bos en korte vegetaties. Het gebruik is hier een afgeleide van.

cultuur binnendijks:
Het agrarisch gebruik is bepalend voor de ruimtelijke structuur: verdeling en vorm van de elementen zijn een resultante van de landbouwbedrijfsvoering (kom: eenzijdig; strocmrug: divers).

LITWERKING

het lengteprofiel

De rivieren als natuurdraden door midden-nederland, met daarlangs:
- soeras achter de dijken
- de dubbelsteden Arnhem-Nijmegen
- verschillen tussen de rivieren:
- .rijn: open ruige uiterwaarden
- .waal: uiterwaarden met bossen
- .maas: uiterwaarden met landbouw en recreatie
- oostelijke kommen met een fijne ladderstructuur van begroeide waterloopzones
- westelijke kommen met een aansenschakeling van natte beselementen.

gebouwk

de landbouw
In het plan wordt uitgegaan van 4 bedrijfstypen:
1. veteerderij als beheersysteem in de uiterwaarden
2/3 rundveehouderij en akkerbouw bedrijven van ± 50 ha in de kommen met een uitwisseling van producten en mest
4. gemengd meervoudig gebruik in de tussenzone (fruit en grove tuinbouw.)

het wonen
De kwaliteit van het wonen in de dorpen neemt toe aangezien ze in het grensgebied komen te liggen tussen uitgestrekte natuur en een helder voorgegeven landbouwgebied.

de scheepvaart
De Waal is primair bestemd als internationale transportader. In het rivierprofiel doen zich enkele lokale knelpunten voor die echter technisch oplosbaar zijn.

BESTUURSFORM

het waardschap
De aangegeven veranderingen moeten bestuurlijk beheersbaar worden gemaakt.

De Rijn en de Maas worden ingericht voor de kleinere beroeps- en recreatievaart.

de recreativeroutes
Het plan voorziet in een recreatieve routing op de dijken en door de uiterwaarden. De utilitaire ontsluiting gaat over de dorpenwegen.

de ontgrondingen
Ontklevingen vinden plaats in de uiterwaarden als rivierkundige beheersmaatregel en binnendijks op plekken waar moeras is ontworpen. Grote centrale ontzandingen worden gelocaliseerd in de directe nabijheid van de steden Arnhem en Den Bosch; langs de Maas worden kleinere plassen gemaakt t.b.v. de vaar-recreatie.

het rivierenoverleg
De verschillende waardschappen zijn per rivier verenigd in het rivierenoverleg dat een vertegenwoordiger heeft in het provinciaal planologisch overleg (korte bestuurslijnen). Het rivierenoverleg stelt de beheersdoelstellingen voor de verschillende waardschappen vast.

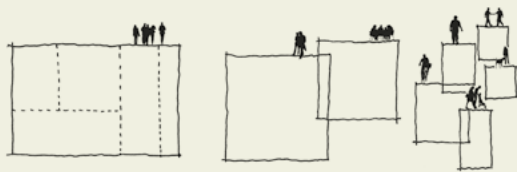
REGIONALE SCHETS 1:100.000

OUIEVAAR bld D

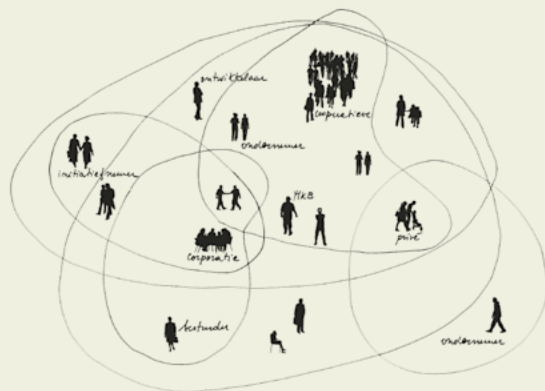
REGIONALE SCHETS 1:100.000

OUIEVAAR bld E

Afbeelding: NI / HNS landschapsarchitecten

ZOOM IN

WERK GEBRUIKGERICHT

Gert Urrahn, oprichter van mijn bureau, is zijn hele werkende leven op zoek naar die balans tussen grenzen en vrijheid, tussen orde en chaos. Wat leg je vast, wat laat je vrij voor de experts die na je komen? Hoe laat je ruimte voor spontaniteit en het onverwachte?

In het boek De Spontane Stad onderzochten we met elkaar welke vormen daarvoor zijn. De spontane stad staat voor ruimte voor de gebruiker, flexibiliteit en goed kijken naar wat er is. Een zoektocht die we nog dagelijks voortzetten.

ORGANISEER FLEXIBILITEIT

CREËER COLLECTIEVE WAARDEN

Die zoektocht is ook zichtbaar in het onderwijs. Arts Maria Montessori deed haar eerste kennis over onderwijsmethoden op in de Romeinse sloppenwijk San Lorenzo. Een bestuurder van een woningbouwvereniging wilde bij de

renovatie opvang realiseren voor de jongste kinderen. Observaties van de kinderen vormden de basis voor haar onderwijsmethode. Kinderen werkten geconcentreerd doordat zij vrij hun activiteit konden kiezen en hun behoeftes gerespecteerd werden. De

schuurpapierletters om te leren schrijven beantwoordden aan de behoefte om met hun zintuigen en handen te werken. Montessori bood vrijheid binnen grenzen, zodat kinderen zelf kunnen uitvinden waar hun kracht ligt.

Anne Frankschool, de zesde Montessorischool in Amsterdam, in 1936. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam

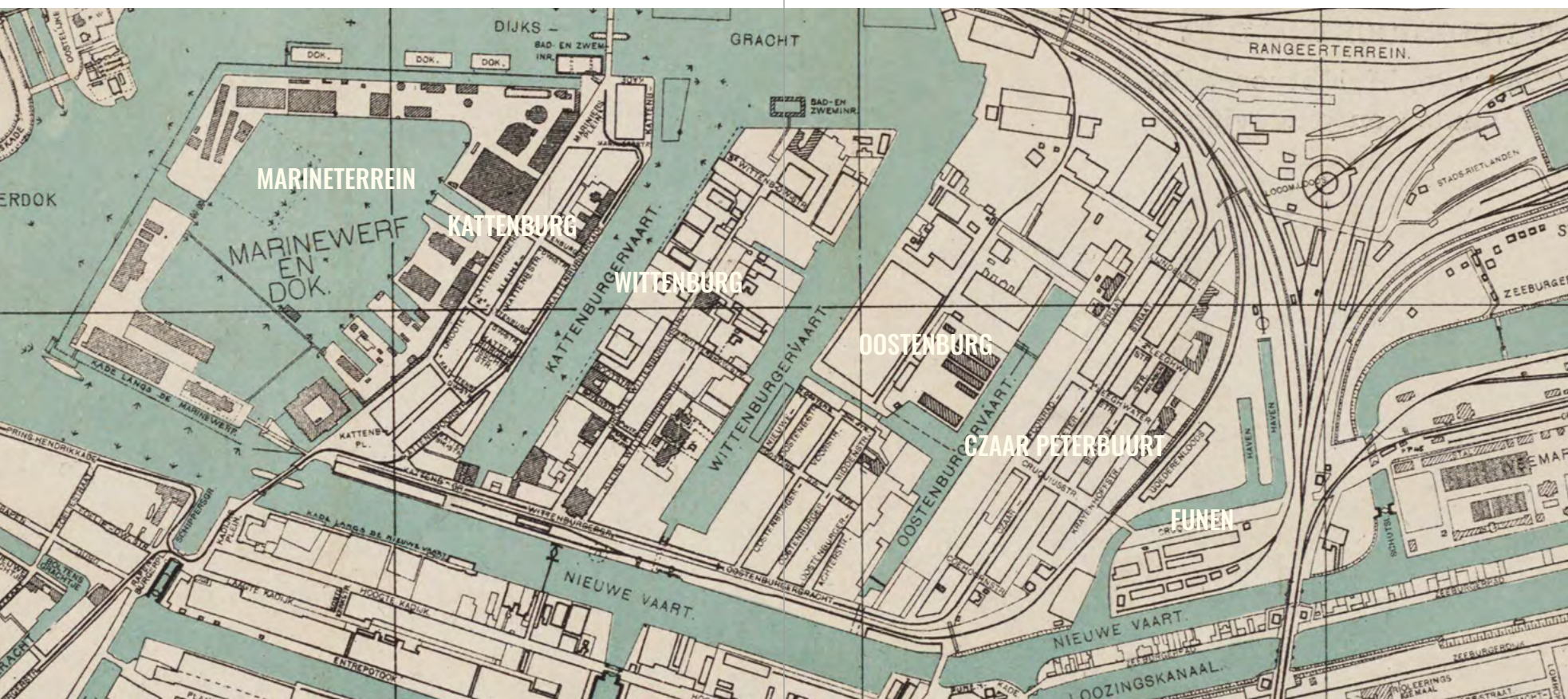

Foto: www.scuolamariamontessori.it

MARIA MONTESSORI

VRIJHEID BINNEN GRENZEN

De Oostelijke Eilanden in Amsterdam zijn een staalkaart van 50 jaar stadsvernieuwing en laten zien hoe we in de plannen omgaan met onzekerheden en lange termijn. Van een blauwdruk met volledige sloop op Kattenbrug tot organisch groeien op het Marineterrein.

Kaart van de Oostelijke Eilanden uit 1913 (Beeldbank Stadsarchief Amsterdam)

Op het Marineterrein hebben gemeente en rijk het aangedurfd om te experimenteren: geen plan maar een kwartiermaker die op zoek is gegaan naar partijen die passen bij dit laboratorium. De initiatieven maken samen de stad. Het terrein heeft zich

in 10 jaar ontwikkeld tot een onmisbare plek voor innovatie, met onder meer Advanced Metropolitan Solutions (AMS), het zusje van de TU dat het terrein als onderzoeksgebied en proeftuin gebruikt. Jammer dat er nu toch een plan is gemaakt.

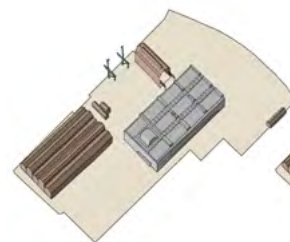

MARINETERRAIN AMSTERDAM

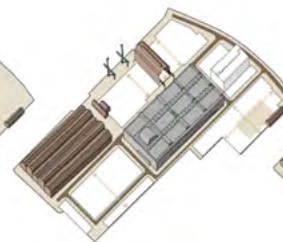
RUIMTE VOOR EXPERIMENT

Bij de plannen voor de transformatie van werkgebied Oostenburg hebben we als bureau geprobeerd alleen vast te leggen wat nodig is. Deze tekening stamt uit 2011 en geeft de essentie weer. De basis is wat we aantreffen: de gebouwen en de kades. De centrale Oostenburgermiddenstraat ligt er al

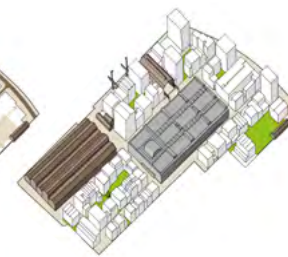
en blijft de hoofdstraat. Het raamwerk wordt gevormd door de openbare kade en de kleinere plekken aan de buurtzijde. Ruimte voor leven op de westkade in de middagzon, rust aan de oostzijde voor het wonen. De nieuwe bebouwing bestaat uit panden met menselijke maat naast de grote industriële hallen.

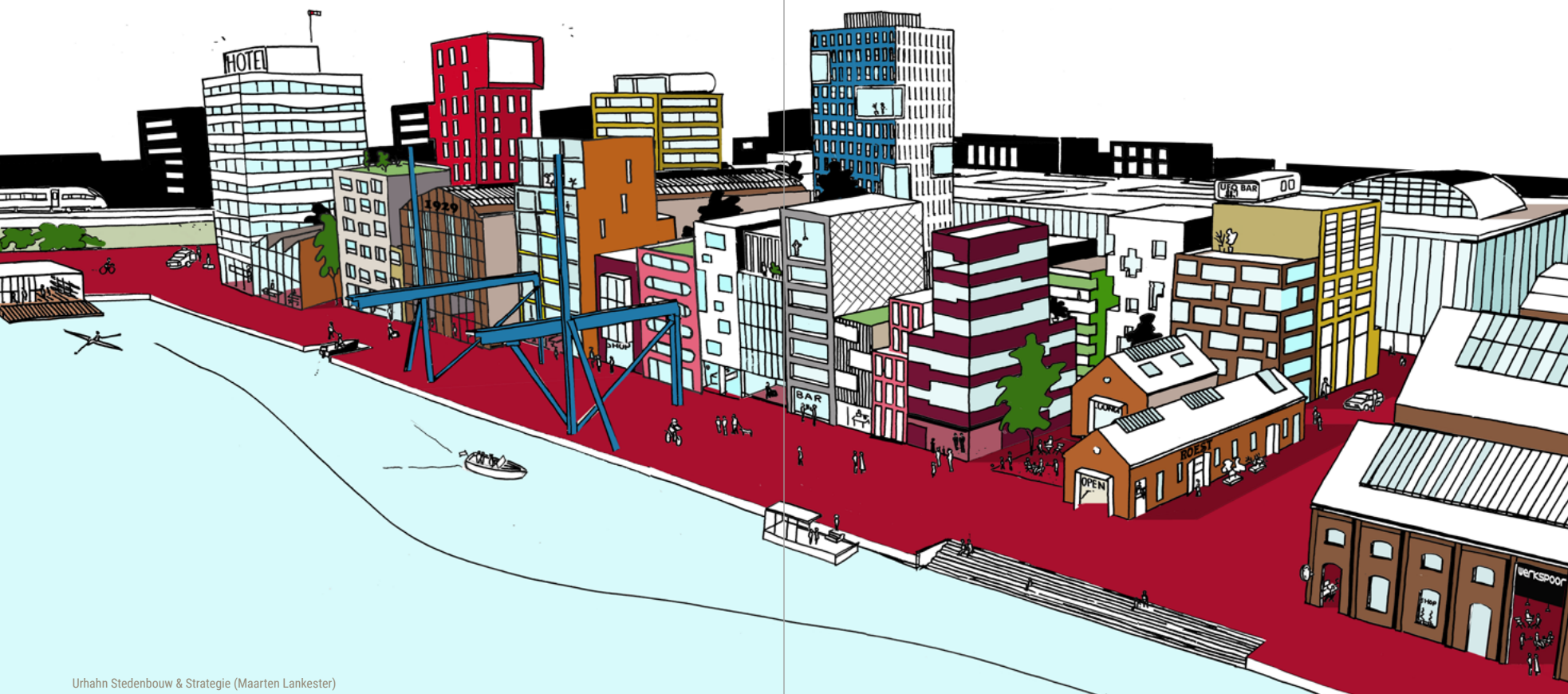
wat tref je aan

openbare ruimte

pandenstad

Urhahn Stedenbouw & Strategie (Maarten Lankester)

Door pandsgewijs te bouwen ontstaat flexibiliteit: ieder pand wordt zelfstandig ontsloten en gebouwd, zodat het ook op zichzelf kan worden bewoond en vernieuwd. De architecten geven vorm aan het samenleven per pand. De openbare ruimte zorgt voor eenheid, de binnentuinen voor groen en rust.

En bij de bouw blijkt ook ons plan alweer verouderd. De openbare ruimte is te stenig, er is te weinig groen, te weinig schaduw. Dus gaan we aan de slag met herontwerp, samen met de bewoners. De stad is nooit af.

Foto: AuviMedia (voor VORM)

WERKSPOR

We hebben de juiste vorm nog niet gevonden voor vastleggen en loslaten, en dat verschilt ook per plek. We moeten hier meer kunnen experimenteren. Risico nemen is in ons vak niet makkelijk, want het gaat over veel geld en belangen.

Juist door minder vast te leggen kunnen we wendbaarder zijn, maar dan moeten we wel samen werken vanuit het belang van de stad. Een gezamenlijke visie en het vertrouwen dat iedereen zich daarvoor zal inzetten zijn de basis.

Foto: Jos Heijnen

DE COMPLEXITEIT VAN HET ALLEDAAGSE

Ik loop nu een jaar rond op de TU en merk dat het verbinden van de academische wereld met de praktijk wel een beetje lijkt op het verbinden van de complexiteit van grote transities met het alledaagse.

Op de TU worden we opgeleid tot systeemdenkers, die doorgronden hoe het in elkaar zit en daar een (technische) oplossing voor verzinnen. We zijn bezig met de lange termijn, met de oplossingen die duurzaam zijn en recht doen aan de complexiteit. We denken in vergezichten en toekomstperspectieven.

Maar als ontwerper wil je het verschil te maken in de echte wereld. Ik zie bij de studenten strijdbaarheid en activisme. De toga kan gezelschap gebruiken om de brug tussen denken en doen te slaan. De toga vertegenwoordigt de systeemdenker, dat waar we zo goed in zijn op de TU.

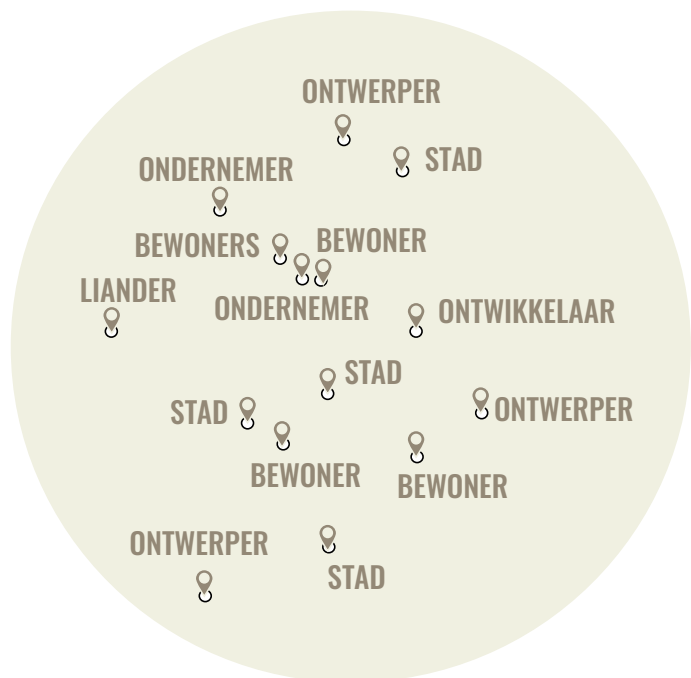
SYSTEEMDENKER

Mary Poppins is de systeembreker die laat zien dat het anders kan, dat we kunnen bouwen aan rechtvaardiger systemen als we goed luisteren en de dagelijkse behoeftes blijven zien. De systeembreker kan mensen inspireren en hoop bieden, zodat we zelf ook hoopvol blijven.

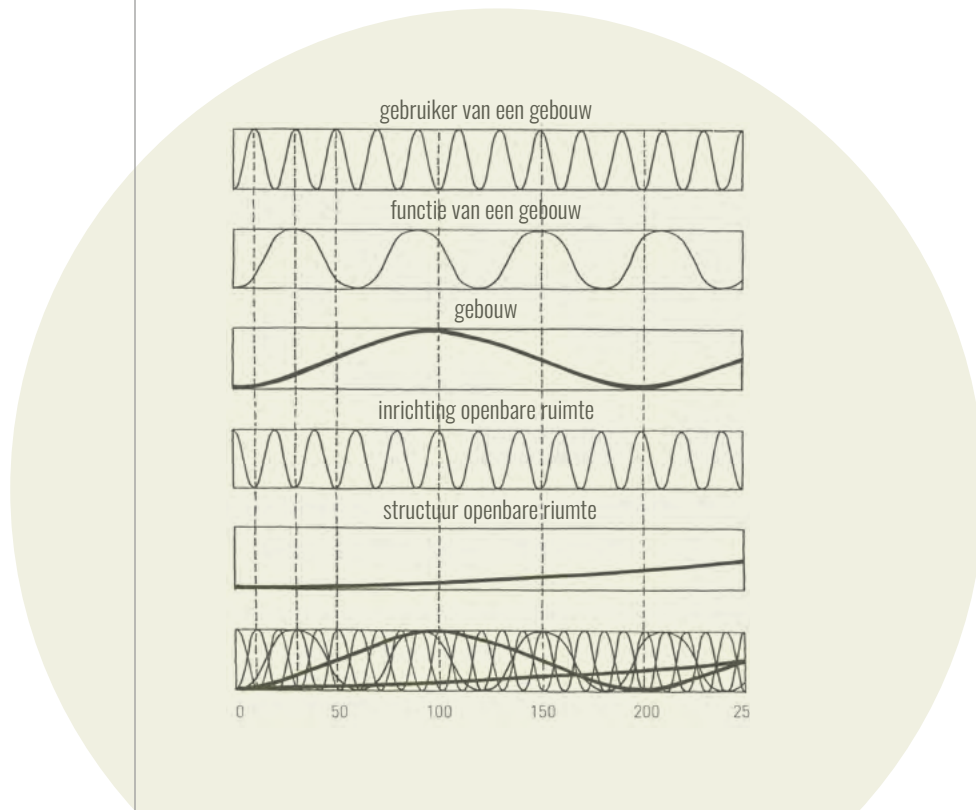
SYSTEEMBREKER

Bach verbindt eeuwen met elkaar, blijft hetzelfde én verandert. Een plan tekenen en dat simpelweg uitvoeren kan niet als de wereld om je heen snel verandert. Dat vraagt inventiviteit, puzzelen, experimenteren en falen. Als systeemknutselaars geven we vorm aan de weg van de dagelijkse realiteit naar de oplossing van straks.

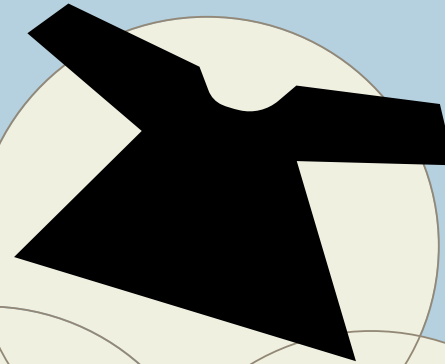
SYSTEEMKNUTSELAAR

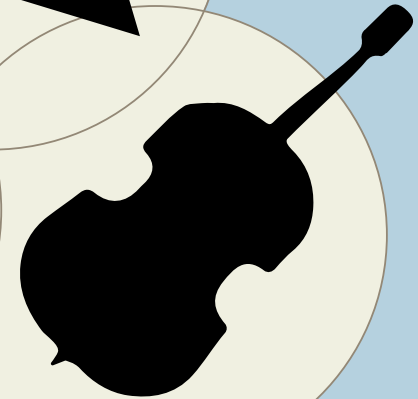
SYSTEEMBREKER

SYSTEEMDENKER

SYSTEEMKNUTSELAAR

De beste stedenbouwer is systeemdenker, systeembreker en systeemknutselaar in één. Natuurlijk heeft iedereen zijn sterke kanten: ik ben vooral een knutselaar, daarmee hoop ik de Delftse stedenbouw te verrijken. Dat ga ik de komende tijd doen met de rijkdom aan nieuwe collega's op de TU. De toga krijgt gezelschap van Mary Poppins en Bach.

1/10 Douche

Eline Brontsema 2024

Dank aan Eline Brontsema voor het gebruik van haar prachtige houtsnede, die er eenvoudig uit ziet maar gemaakt is met een complexe druktechniek.

Dank aan de vele mensen waar ik de afgelopen 30 jaar van geleerd heb en door geïnspireerd ben. Professor Hubert de Boer was mijn inspiratie tijdens de studie hier op de TU, maar zeker ook mijn medestudenten, waarvan ik net zo veel heb geleerd. Gert Urhahn was mijn leermeester en inspirator in het werk, die mij anders heeft leren kijken. Met de Urhahn familie maken we iedere dag goeie dingen voor de stad maken en met elkaar, met andere ontwerpers en onze opdrachtgevers maken we het werk tot een feest.

Dank aan de studenten en collega's van de Academie van Bouwkunst Amsterdam, die me hebben geleerd dat lesgeven vooral ook zelf leren is. Dank aan mijn collega's aan de TU voor de goede ontvangst, mensen met passie waar ik de komende tijd veel van ga leren.

Dank aan mijn ouders voor de culturele opvoeding, van Anne Teresa de Keersmaeker tot K Schippers, van Buitenkunst tot de liefde voor muziek.

En natuurlijk Marten, Mette en Tibbe - mijn fundament.

Dank voor jullie geduld en enthousiasme als een vakantie weer eens een excursie naar een bedrijventerrein werd, of als ik op zondagochtend heel nodig een inval moest opschrijven.

Ik heb gezegd.

